

ORDU
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

YUNUS'UN
SESİ

II. ULUSLARARASI

Yunus Emre
Sempozyumu

13-14 MAYIS '16
ÜNYE - FATSA - ALTINORDU

EDİTÖR
Dr. Mustafa ÇÖPOĞLU

Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı
Kültür Yayınları - 11

YUNUS'UN SESİ

ISBN:

978-605-83558-3-5

EDİTÖR

Dr. Mustafa ÇÖPOĞLU

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Hikmet YILDIRIM

Servet GÜNGÖR

Abdullah ÖZKAN

REDAKTÖRLER

Zeynep DEMİRÖZ

Tuğba ÜREL

GRAFİK TASARIM

Ahmet Metin SEZER

Muhammet Cihat DÖLEŞ

Baskı Ordu İstikbal Gazetesi	Basıldığı Yer Ordu
Baskı Tarihi Şubat 2018	İkinci Baskı 500 Adet

Kitapta yer alan yazılar ve görsellerin sorumluluğu yazara ait olup, bütün yayın hakları Ordu Büyükşehir Belediyesine aittir. Telif sahibinin izni alınmadan kısmen veya tamamen basılamaz ve çoğaltılamaz.

Para ile satılmaz.

YUNUS'UN SESİ

*Benim dilim kuş dilidir
Benim ilim dost ilidir
Ben bülbülüm dost gülümdür
Bilin gülüm solmaz benim*

Yunus Emre

**OSMANLI DÖNEMİNDE HZ. YUNUS MANZÛMELERİNE
YAPILAN KLÂSİK BESTELERİN MÜZİKAL ANALİZİ
“ÜÇ DEDE BİR DERVİŞ”**

Prof. Dr. Ahmet Hakkı TURABİ
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Türk Din Musikisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Geçtiğimiz yıl Ordu Büyükşehir Belediyesi'nin düzenlemiş olduğu “Yunus'un Çağrısı” Yunus Emre Sempozyumu'nda “Türk Din Müsikîsi'nde Yunus Emre” başlıklı bildirimizi hazırlarken Hazreti Yunus Emre'nin manzûmelerine yapılan bestelerin sayısını 805 olarak tespit etmiştik. Tabii ki bu, elimizde notası mevcut olan eserlerin sayısıydı. Bununla birlikte zamanında bestelendiği halde günümüze ulaşamamış fakat başta güfte mecmuaları olmak üzere tarihi vesikalardan elde ettiğimiz bilgilere göre bu sayı 2000'i geçmektedir. Şunu da belirteyim ki sadece geçtiğimiz bir yıl içerisinde bestelenen ve haberdar olduğum yeni beste sayısı 14 tanedir. Dolayısıyla bu nasıl bir aşktır ki 700 yıldır Müslümanlar bu aşk kaynağından beslenmeye devam etmektedir.

Kaynaklarda 1241-1320 arasında yaşadığı belirtilen Yunus Emre Hz.'nin şiirlerine yapılan -805 bestenin- formlarının şu şekilde olduğunu tespit etmiştik: 705 ilahi, 32 şarkı, 21 türkü, 15 durak, 14 tevşih, 9 nefes, 5 fantezi, 2 tevhid, 1 çocuk şarkısı, 1 mersiye. Ağırlıklı olarak dini mûsikîmizin ilahi formunda bestelenen eserlerini incelemeye aldığımızda oldukça farklı beste üslûpları karşımıza çıkmaktadır. Bir şairin manzûmelerine bu kadar farklı formlarda ve üslûplarda besteler yapılması örneğine hemen rastlanmayacak bir durumdur. Bunun en önemli sebebi kanaatimizce Hz. Yunus Emre'nin dînî ve tarihi kutsal ve hassâsiyetlerimizin hemen hepsini şiirlerine konu etmesidir. Bundan dolayıdır ki imânî esaslarla birlikte namaz, oruç vb. ibadetler, Hz. Rasûlullah'ın sünnetleri, diğer yandan kâmil bir mümin olma yolunda yardımcı olacak mânevî tecrübeler, Kerbelâ gibi ümmeti derinden yaralayan hadiseler daima onun şiirlerine konu olmuştur. “*Yanmayan yakamaz*” esasî çerçevesinde kendisini meşgul eden, akli ve gönlündeki tüm duygularını şiirlerinde değerlendiren Yunus Emre, bundan dolayı hem eserlerine çok beste yapılan hem de birbirinden oldukça farklı kesimler tarafından manzûmelerine beste yapılan bir mutasavvıf şair olmuştur.

Biz de tebliğimizde bu beste ve bestekârları tarihi seyir açısından, bilhassa bize ulaşan en eski Yunus Besteleri'ni değerlendirelim ve sonuçları paylaşalım istedik. Böylelikle hem Yunus bestelerinin hem de dînî mûsikî bestelerimizin bir nevi asırlara göre müzikal karakteristiklerini ortaya çıkarmak istedik. Bu çerçevede Osmanlı Devleti döneminde yapılan besteleri tespit ettik. Toplam 40 besteye ulaştık. Günümüze ulaşan bestelerden Yunus Emre'nin dönemine en yakın beste kendisinden 300 yıl sonra vefat eden Hatipzâkirî Hasan Efendi'ye ait suzinak makamında “*Urum'da Acem'de âşık olduğum*”, son beste olarak da Yeniköylü Hadi Bey (ö. 1920)'in uşşak makamında “*Bir köprü yaratmışsın kıldan incedir dersin*” güftesine yapılmış bir ilahilerdir. Daha eski bestelerin olduğu muhakkaktır fakat günümüze ulaşmadığı için değerlendiremedik. Oldukça farklı bestekârların gönlünden süzülen bu besteleri analiz etmek belki zaman ve mekan israfı olacaktı. Bundan dolayı biz Türk Müziği'ne beste üslûbu açısından damga vurmuş, bilhassa dînî müziğimizin hüviyetini belirleyen üç büyük bestekârımızın birer eserini değerlendirmeyi ve analiz etmeyi düşündük. Böylelikle Osmanlı döneminde Yunus Emre bestelerinin karakteristik özelliklerini ortaya koymak istedik. Bu bestekârları farklı asırlardan tercih edince karşımıza ***Ali Şîruga'nî Dede, Hammâmîzâde İsmail Dede*** ve ***Eyyûbî Zekâî Dede*** çıktı. Zaten Türk Müziği'nde en üst seviyede olan bestekârlarımızın mânevî âlemde de zirvede oldukları “Dede” sıfatlarından anlaşılmaktadır. Bir dervişin dünyasından sâdır olanların bu üç dedenin –diğer mürşid-i kâmillerle birlikte- gönül dünyasını nasıl titrettiği ve bu titreşimlerden hâsıl olan nağmelerin müziğimizi yönlendirdiği aşikardır. Zayıf bir rivayet olmakla birlikte Hz. Mevlâna'nın “*Hangi makama çıktıysam, o Türkmen Kocası'nın ayak izlerini önümde gördüm*” sözü Hz. Yunus'un geniş âlemi hakkında kanaat oluşturmaya kâfidir. Müzikal analize geçmeden Osmanlı döneminde bestelenip de günümüze ulaşan bestelerin detaylı bir listesini sunalım:

Eserin İlk Dizesi	Bestekâr	Makam	Usûl	Form
Nice bir uyursun uyumaz mısın	Şikârîzâde Ahmet Ef. (ö. 1831)	Bayâtî	Durak Evferi	Durak
Ben yürürem yâne yâne	Dede Efendi (ö. 1845)	Arazbar	Düyek	İlâhî
A sultânım sen var iken ya ben kime yalvarayım	Dellalzâde İsmail (ö. 1896)	Bestenigâr	Düyek	İlâhî
Milk-i bekâdan gelmişem fâni cihânı n'eylerem	Tosunzâde Abdullah (ö. 1715)	Hüseynî	Düyek	İlâhî
Ne bahıtlı kişidir ki okuduğu Kur'an ola	Zekâî Dede (ö. 1897)	Hüzzam	Düyek	İlâhî
Yine yaz ayları geldi	Suyolcuzade Hasan Ef. (ö. 1862)	Karcığar	Düyek	İlâhî
Allah emrin tutalım rahmetine batalım	Zekâî Dede (ö. 1897)	Mâhûr	Düyek	İlâhî
Toprakta yatacak teni tenim var deyüp n'eylersin	Dede Efendi (ö. 1845)	Muhayyer	Düyek	İlâhî
Durmaz yanar vücûdum ah etmeyip n'ideyim	Zekâî Dede (ö. 1897)	Muhayyer	Düyek	İlâhî
Hâlet ile bana bir hâl göründü	Eyyübî Mehmed Ef. (ö. 1850)	Nevâ	Düyek	İlâhî
Nice bir besleyesin sen bu kadd ü kâmeti	Ali Şiruganî Dede (1714)	Büselik	Evsat	İlâhî
Be-hey kardeş Hakk'ı bulam mı dersin	Tosunzâde Abdullah (ö. 1715)	Gülizâr	Evsat	İlâhî
Âlemler nûra gark oldu Muhammed doğduğu gece	Çalâkzâde Mustafa (ö. 1757)	Rast	Evsat	Tevşih
Hak'dan gayrı sevgiler külli yalandır	Abdülkerim Ef. (1778)	Rast	Evsat	İlâhî
Yörük değirmenler gibi dönerler	Dede Efendi (ö. 1845)	Şehnâz	Evsat	İlâhî
Müşâk olup özlediğim şehri-i Ramazan merhabâ	Rif'at Bey (ö. 1888)	Uşşak	Evsat	İlâhî
Yüce sultânım derde dermânım	Zekâî Dede (ö. 1897)	Süzidil	Hafif	İlâhî
İdelim cevân kılalım seyran	Çalâkzâde Mustafa (ö. 1757)	Hüseynî	Nim Evsat	İlahi
Sensin bize bizden yakın	Çalâkzâde Mustafa (ö. 1757)	Hüseynî	Nim Evsat	İlâhî
Urum'da Acem'de âşık olduğum	Hatipzâkiri Hasan Ef. (ö. 1623)	Suzinak	Nim Sofyan	İlâhî
Yine aşkın sırrı düştü serime	Zekâî Dede (ö. 1897)	Acem	Sofyan	İlâhî
A sultânım sen var iken ya ben kime yalvarayım	Zekâî Dede (ö. 1897)	Acemaşirân	Sofyan	İlâhî
Aşkın ile âşiklar yansın yâ Resûlallah	Zekâî Dede (ö. 1897)	Beste Isfahân	Sofyan	Tevşih
Tehî sanman siz beni dost yüzün görüp geldim	Ali Şiruganî Dede (1714)	Evç	Sofyan	İlâhî
Alma tenden canımı aman Allah'ım aman	Halid Bey (ö. 1920)	Evç	Sofyan	İlâhî
Milk-i bekâdan gelmişem fâni cihânı n'eylerem	Yakupzâde Mehmed (ö. 1666)	Gerdâniye	Sofyan	İlâhî
Çıktım erik dalına anda yedim üzümü	Eyyübî Mehmed Ef. (ö. 1850)	Gülizâr	Sofyan	İlâhî
Gelin gidelim Allah yoluna	Dede Efendi (ö. 1845)	Hicaz	Sofyan	İlâhî
Şûride vü şeydâ kılan yârin cemâlidir beni	Zekâî Dede (ö. 1897)	Hicaz	Sofyan	İlâhî
Durmaz yanar vücûdum ah etmeyip n'ideyim	Zekâî Dede (ö. 1897)	Mâhûr	Sofyan	İlâhî
Şûride vü şeydâ kılan yârin cemâlidir beni	Zekâî Dede (ö. 1897)	Muhayyer	Sofyan	İlâhî

Bir tahta yaratmışsın halim anda yazmışsın	Yeniköylü Hâdi Bey (ö. 1920)	Nevâ	Sofyan	İlâhî
Duramaz yanar vücûdum ah etmeyip n'ideyim	Arap Sâlih Efendi (XIX.yy)	Rast	Sofyan	İlâhî
Duramaz yanar vücûdum ah etmeyip n'ideyim	Zekâi Dede (ö. 1897)	Rast	Sofyan	İlâhî
A sultânım sen var iken ya ben kime yalvarayım	Zekâi Dede (ö. 1897)	Sabâ	Sofyan	İlâhî
Dervişlik baştadır taçda değildir	Şikârizâde Ahmet Ef. (ö. 1831)	Segâh	Sofyan	İlâhî
Şûride vü şeydâ kılan yârin cemâlidir beni	Bahâ Bey Sermüezzîn (ö. 1888)	Uşşak	Sofyan	İlâhî
A sultânım sen var iken ya ben kime yalvarayım	Zekâi Dede (ö. 1897)	Uşşak	Sofyan	İlâhî
Allah emrin tutalım rahmetine batalım	Zekâi Dede (ö. 1897)	Uşşak	Sofyan	İlâhî
Bir köprü yaratmışsın kıldan incedir dersin	Yeniköylü Hâdi Bey (ö. 1920)	Uşşak	Sofyan	İlâhî

1. ALİ ŞİRUGANÎ DEDE EFENDİ(ö. 1714)

Türk Din Mûsikîsi'nin en çok eser besteleyen bestekârı ünvanına sahip olan Ali Şîruganî, İstanbul'da doğup burada yaşamıştır. Gülşenî tarikatine intisap etmiş ve 1695 senesinde İstanbul Şehremini'deki Hulvî Tekkesi'ne şeyh efendi olarak tayin edilmiştir. Hayatının son on dokuz yılını Şehremini'deki Hulvî tekkesinin şeyhliği ile geçirmiştir.¹ Ölümünden (1714) sonra bu tekke "Şîruganî Tekkesi" olarak anılmaya başlanmıştır. Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi'nin *Atrabü'l-Âsâr*'ında belirttiğine göre altı yüzün üzerinde dinî, yüzün üzerinde dindışı eser bestelemiştir. Şöhretinin olgunluk çağı Sultan Mehmed Han'ın dönemidir. Hulvî Tekkesi'nde diğer dervişlerden ayrı olarak mûsikînin nazarî sahasında da ilim sahibidir. Tatlı ve latîf bir sese sahip olan Şîruganî hazretlerinin besteleri, oldukça yüksek kalitede ve hatadan uzaktır.² Eserlerinden 31 tanesi günümüze ulaşabilmiştir.³

Eviç İlâhi, "Tehi Sanman Siz Beni Dost Yüzün Görüp Geldim", Güfte: Yunus Emre Hz., Beste: Ali Şîruganî Dede, Usûl: Sofyan

1 Geniş bilgi için bkz. Nuri Özcan, "Ali Şîruganî", *TDVİA*, İstanbul 1989, II, 454.

2 Hakkı Tekin, *Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi Atrabü'l-Âsâr fî Tezkireti Urefâi'l-edvâr*, İÜSBE yl tezi (Dan.: Prof. Dr. Kemal Eraslan), İstanbul 1990, s. 188-190.

3 Aytaç Ergen, *Türk Müziği Notam Programı*.

EVC İLÂHÎ
(Tehî sanman siz beni)

Güfte: Yunus Emre
Beste: ?

Sofyan

A

Te hi san man siz beni dost yüzün gö rüp gel dim
Eyyüb ol dum te ni me cefâ kıl dım câ nı ma

Bâ ki dev ri rû zi gâr dost i le sü rüp gel dim
Çı ğırdımsüb hâ nı ma kurt lar dü rü yüp gel dim

A

Â demol dum dur ma dım Nef sinboy nun vur ma dım
Dört ki ta bı o ku dum Şit i le bez do ku dum

Yanıldımbuğ day ye dım cen net den çı kıp gel dim
Çoko za man dan beri he nüz eğ le nip gel dim

A

Gördüm ye di ta musun sekizcen net ka pu sun
Mu hamme di bir ge ce Hak o ku du mî râ ce

Kor kudangü nâ hı mı an da sı zı rıp gel dim
Ser te ser yü ce yü ce gök ler sey re dip gel dim

Analiz

Tek bölümlü bir formda bestelenmiştir. Seyre birinci ve ikinci ölçüde Eviç perdesinde Segâh çeşnisi ile başlanmış, Segâh'ın pest bölgeye Hicaz çeşnisi ile genişlemesi gösterilmiş, sonraki iki ölçü dördüncü ve beşinci ölçüde Hüseyinî perdesi üzerinde Uşşak çeşnisi ile kalınmıştır. Dördüncü ölçüde Nevâda Rast, beşinci altıncı ve yedinci ölçülerde Eviç makam dizisini göstererek Irak perdesinde Segâh'la karar verilip eser tamamlanmıştır.

2. HAMMÂMÎZÂDE İSMÂİL DEDE EFENDİ (ö. 1845)

Türk Müziği'nde "Derviş İsmail, Dede, Dede Efendi, Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi, İsmail Dede" gibi isimlerle tanınan Dede Efendi, 9 Ocak 1778 tarihinde İstanbul Şehzadebaşı'nda doğmuştur. Şehzadebaşı'nda "Acemoğlu" hamamını işleten babası Süleyman Efendi, Rukiye Hanım'la evlenmiş ve bir Kurban Bayramı günü doğan oğluna "İsmail" adını vermiştir. İsmail Dede dört yaşında iken ailesinin Altımermer'de Kurusebil Mahallesine taşınmasıyla "Çamaşırcı Mektebi"nde ilköğrenimine başlamış ve sesinin güzelliği ve müzik kabiliyeti sayesinde "İlahicibaşı" olmuştur. Uncuzâde Mehmed Emin Efendi'den yedi yıl ders alan Dede Efendi, on dört yaşında Maliye Nezareti Başmuhasebe Kalemî'ne "Katip Muavini" olmuş; aynı zamanda Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Ali Nutki Dede'nin derslerine devam etmiş ve 18 Mayıs 1797 Perşembe günü "Mevlevi Dervîşi" olmuştur. Sema meşkini ise 1798 tarihinde tamamlamış; Sultan III. Selim tarafından fasıllara katılmak üzere saraya çağrılan Hammâmîzâde İsmail Efendi, Ali Nutki Dede'nin izniyle, 1001 günlük çilesini tamamlamadan 1799'da "Dede" unvanı almıştır.

Yaptığı bestelerin kalitesi ve güzelliğiyle şöhreti artan Dede Efendi, saraya dâhil olup Enderun'da hocalık yapmaya başlamış; akabinde 1801 yılında saraylı bir hanımla evlenmiştir. Şeyh efendi Ali Nutki Dede 1804 yılında, bir yıl sonra da oğlu Salih vefat etti. 1808'de annesi, 1810'da küçük oğlu altı yaşındaki Mustafa vefat etti.

Dede Efendi'nin hayatında hiç şüphesiz en önemli olay, Sultan III. Selim Han'ın 1807'de tahttan indirilmesi ve 1808'de öldürülmesidir. Bundan sonra IV. Mustafa'nın tahta oturması, türlü siyasi kargaşa, saraya

Batı Mûsikisi'nin yerleşmeye başlaması, eski zevk ve sanat anlayışının kalmaması gibi nedenlerle inzivaya çekilmiştir. Bu yıllarda mûsikî ve öğrencileri ile uğraşarak birbirinden güzel eserlerini bestelemiştir. Devlet yönetimi düzene girdikten sonra, kendini hatırlayarak saraya davet eden Sultan II. Mahmud Han'a musahip olmuş; böylelikle ikinci kez saray hizmetine giren Dede Efendi, sanat açısından en verimli yıllarını bu dönemde yaşamıştır. Bu yıllar onun en güzel, en sanatlı bestelerini yaptığı yıllardır. Bundan kısa süre sonra da "Müezzinbaşı" olmuş, yalnız devlet adamlarına verilen bir nişan almış ve kendisine Ahırkapı'da bir konak ihsan edilmiştir.

Bu yıllarda "Enderun" önemini iyice yitirmeye başlamış ve adı "Mızıka-i Hümayûn" olmuş, saray teşkilatı değiştirilmiş, batılı mûsikîşinaslara rağbet artmış, padişah, operet ve opera parçaları dinler olmuş, Osmanlı Sarayı'nı Batı sazları istila etmiş, Avrupadan piyanolar getirtilmiş, orkestra ve bando takımları kurulmuştu. Bu duygu ve düşüncelerin etkisi ile öğrencisi Dellâlzâde İsmail Efendi ile Saray'ın bahçesinde dolaşırken "İsmail, bu oyunun tadı kaçtı" demişti. Bu olanların etkisi ve yaşının ilerlemesi nedeni ile çoktan beri Hacca gitme niyetini açığa vurarak padişah'tan izin almıştır. Yaşlılığına rağmen acele olarak Hacca gitmeye karar vermesi bu kırgınlığa bağlanır.

Dellâlzâde İsmail Efendi ve Mutafzâde Ahmed Efendi ile böylece yola çıkmıştır. O yıl Mekke'de kolera hastalığı salgınına yakalanan Dede Efendi, Hac "farîzası"nı yerine getirdikten sonra 29 Kasım 1845 Minâda, Kurban Bayramı'nın birinci günü, vefat etmiştir. Cenazesi vasiyeti üzerine Hazreti Hatice Validemiz'in ayakucuna defnedilmiştir.⁴

Şehnâz İlâhi, "Yürük Değirmenler Gibi", Güfte: Yunus Emre Hz. Beste: Hammâmîzâde İsmail Dede, Usûl: Düyek

4 Dede Efendi ile ilgili geniş bilgi için bkz. Rauf Yektâ, *Esâtiz-i Elhân* III, Dede Efendi, İstanbul 1340/1924; Yılmaz Öztuna, *Dede Efendi*, İstanbul 1987; Nuri Özcan, "İsmail Dede Efendi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, I., 663-665; Nuri Özcan, "İsmail Dede Efendi Hammamizade", *TDVİA*, İstanbul 2001, XXIII, 93-95.

ŞEHNAZ İLÂHÎ
(Yürük değirmenler gibi)

Güfte: Yunus Emre

Beste: Hammamizade İsmail Dede

Evsat

A

Yü rük de ğir men ler
Der viş Yu nus der ki

gi bi dö ner ler e fen dim
gör n'ol du ba na e fen dim

B

El e le ver miş ler
aş kın mu hab be ti

Hak ka ği der ler
do ku nur câ nım

C

Gö nül Kâ be si ni
Ak lı nı ba şı na

ta vâf e der ler
dev şir di vâ ne

A

Mu ham me din kö sü
ça lı nır bun da e fen dim

B

Ol ser ve rin de mi
sü rü lür bun da

Analiz

Yapısal olarak A-B-C-A-B şeklinde devam etmektedir, diğer eserlere göre daha girift bir bestedir, şarkı formuna benzemekle birlikte genelde aynı melodinin tekrarı şeklinde oldukça profesyonel bir bestedir.

Eser tiz durak Muhayyer perdesi üzerinde Bûselik çeşnisi ile seyre başlamış, Bûseliğin Hüseyinî perdesi üzerine Hicaz çeşnisi ile genişlemesi gösterilmiş, A bölümü Nevâ üzerine Rast çeşnisi ile inilerek sona ermiştir. B bölümünde ise karar perdesi üzerindeki Hümayun dizisi seslerinde dolaşarak Dügâh perdesi üzerinde tam karar yapılmıştır. C bölümüne Nevâ perdesi üzerinde Bûselik çeşnisi kullanılarak girilmiş, Hümayun makamının bir özelliği olan Bûselik perdesi üzerindeki Nişâbur çeşnisi kullanılmış, ardından tiz durak üzerindeki Bûselik çeşnisi kullanılarak Muhayyer perdesinde kalış yapılmıştır. A ve B bölümleri tekrarlanarak eser sona ermiştir.

3. EYYÛBÎ ZEKÂÎ DEDE EFENDÎ (ö. 1897)

Ali Şiruganî'den sonra Türk Din Mûsikîsi'nin en velûd bestekârıdır. Dede Efendi'nin talebelerinden Eyyûbî Zekâî Dede 1824-5 yıllarında Eyüp'te doğmuştur. Babası Cedid Ali Paşa Camii imamı Süleyman Efendi, annesi Zînetî Hanım'dır. İbtidai mektebini bitirmiş, amcasından hıfzını tamamlamış, babasından da hat dersleri almıştır. Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den de sülüs ve nesih hatları meşk etmiştir. İsmail Dede'den oldukça kısa bir süre mûsikî dersi almış ve daha sonra kendisini mûsikîye vermiştir. Kısa bir Mısır seyahatini müteakiben çeşitli memuriyetlerde çalışmıştır. Ömrünün son on dört yılını Dârüşşafaka'da mûsikî hocası ve Bahâriye Mevlevihanesi'nde kudümzenbaşı olarak geçirmiştir. Zekâî Dede, dinî ve din dışı sahada hemen her formda eser bestelemiş, pek çok talebe yetiştirmiştir. Âyin-i şerif, mersiye, tesbih, tevşih, durak, şuşul, ilâhî, kâr-ı nâtık, kâr, beste, ağır semâî, yürük semâî, şarkı ve marş formlarında üç yüze yakın eseri günümüze ulaşmıştır. Bunlardan 161 tanesi dînîdir. En meşhur talebeleri oğlu Hafız Ahmed Irsoy, Ahmed Avni Konuk, Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede, Rauf Yektâ Bey, Dr. Su-bhi Ezgi, Kazım Uz, Şevki Bey'lerdir.⁵

⁵ Rauf Yektâ, *Esâtiz-i Elhân I. Hoca Zekâî Dede Efendi*, İstanbul 1318; Sadettin

HİCAZ İLÂHÎ
(Şûride vü şeydâ kılan)

Güfte: Yunus Emre
Beste: ?

Sofyan

A

Şû ri de vü şey dâ kı lan yâ

Hû Hû Hû Hû Hû yâ Hû yâ Hû Al lah yâ Hû

B

Yâ rin ce mâ li dir be ni yâ

Hû Hû Hû Hû Hû yâ Hû yâ Hû Al lah yâ Hû

C

Â lem le re rüs vay kı lan yâ

Hû Hû Hû Hû Hû yâ Hû yâ Hû Al lah

Nüzhet Ergun, *Türk Müsîkîsi Antolojisi*, İstanbul 1943, c.II., s.446-464; Mustafa İsmail Rızvanoğlu, *Eyyûbî Zekâî Dede (1824-1897) Hayatı ve Dinî Eserleri* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sos. Bil. Ens. 1997; *Türk Müsîkîsi Klasiklerinden Hâfız M. Zekâî Dede Efendi Külliyyâtı*, (İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı), c.I-III, İstanbul 1940-1943; Yılmaz Öztuna, *Age.*, c.II., s.511-518; Nuri Özcan, "Zekai Dede", *TDVİA*, İstanbul 2013, XLIV, 195-6.

Hicaz İlâhi, “Şûrîde vü Şeydâ Kılan Yârin Cemâlidir Beni”, Güfte: Yunus Emre Hz. Beste: Zekât Dede, Usûl: Sofyan

Analiz

Seyre Uzzal makamı gibi başlamış, Hüseyinî perdesi üzerinde ısrar ederek, üçüncü ölçüden itibaren Nevâ perdesi üzerinde Rast makamı çeşnisi kullanıp, dördüncü ölçünün sonunda Nevâ perdesinde rastlı karar verilmiştir. Beşinci ölçüde Nevâ üzerinde Bûselik çeşnisi kullanılmış, hemen arkasından tekrar Neva perdesinde Rast çeşnisi gösterilmiştir. Nakaratın hemen girişinde Nevâ üzerindeki Rast'ın üçüncü derecesi Eviç perdesi üzerinde Segâh çeşnisi ile kalınmış, Hüseyinî üzerinde Uşşak, sonra Nevâ'da Rast, ardından karara gitmeye başlanıp, Hümâyûn dizisi ile Dügâh'ta tam karar verilmiştir. Meyâna Muhayyer üzerinde Bûselik ve Bûselik'in peste Hicaz ile genişlemesini göstererek girilmiş, akabinde Hüseyinî üzerinde Uşşak çeşnisi ve Nevâ'da Nikriz çeşnisi ile kalış yapılmıştır. Nevâ'da Rast yaparak nakarata geçilip karara gidilmiştir. Bölümler yedişer ölçüden meydana gelmiştir. Genellikle çift rakamlardan oluşması beklenen bölümler “HÛ” kelimeleriyle ziyadeleştirmiştir. Yapısal açıdan klâsik bir şarkı formu (A-B-C-B) kullanılmıştır.

SONUÇ

Yunus Emre Hz.'nin manzûmelerine Osmanlı döneminde yapılan ve günümüze ulaşan 40 eserden birinin durak, ikisinin tevşih ve geriye kalan 37 eserin ilahi formunda bestelendiğini tespit ettik. Bunlardan 5 tanesi Uşşak, 4 Rast, 3 Hüseyinî, 3 Muhayyer, 2 Neva, 2 Mahur, 2 Hicaz, 2 Gülizâr, 2 Eviç, 1'er tane de Şehnâz, Acem, Acemâşiran, Suzinak, Segâh, Suzidil, Sabâ, Karcığar, Hüzzam, Gerdaniye, Bûselik, Bestenigar, Arazbar, Bayâtî, Beste Isfahan makamlarında bestelenmiştir. 1 durak Evferi, 9 Düyek, 6 Evsat, 1 Hafif, 2 nim Evsat, 1 nim Sofyan, 20 eserin de Sofyan usûlüyle ölçüldüğünü tespit ettik. Bu tespitler bizi şu sonuçlara götürmüştür:

1. Cumhuriyete kadar bestelenen Yunus bestelerinde klasik üslûp hâkimdir.

2. XVIII. yy ve öncesinde bestelenen şiirlerin çoğunluğunda büyük usûller kullanılmışken, XIX. yy ve sonrasında ağırlık küçük usûllere geçmiştir. Bu sadece Yunus ilâhilerine has bir durum olmayıp, Klasik Türk Mûsikisi'nin tarihsel süreçte geçirdiği değişikliklerden kaynaklanmaktadır.
3. Bestelenen şiirler hece vezni ile olmasına rağmen aruz vezninde sıklıkla kullanılan Evsat gibi büyük usuller ile besteler yapılmış olması ilginçtir.
4. Makamlardan Uşşak makamı, usûllerden Sofyan en çok tercih edilenlerdir.
5. Form olarak daha çok 3 bölümlü (A-B-C-B) ve iki bölümlü (A-B) formlar kullanılmıştır.
6. İlahi formu içerisinde sanattan ziyade, akılda çok kalıcı sade melodik cümleler tercih edilmiştir.
7. Özellikle Osmanlı'nın son dönemine doğru eserlerin sanat açısından daha renkli olduğunu tespit edebiliyoruz.

Sonuç olarak başlangıcında Hz. Yunus Emre'yi çağrıştıran bir sadelik ve üslûbun hâkim olduğu bestelerin, zamanla daha sanatlı ve karmaşık bir yapıya büründüğünü ifade edebiliriz. Günümüzde ise bu sadelik ve klasik anlayıştan –ağırlıklı- olarak daha uzaklaştığını yazmaktan geri duramayacağım. Zira günümüzde farklı ve seviyesiz müziklere giydirilerek seslendirilen Yunus Emre güfteleri gerçekten can çekişmektedir. Ayrıca Yunus Emre'nin duygularına tercüman olmaktan çok uzak ve hiç de yakışmayan melodiler, cümlelerin üzerine kondurulma gibi zorlama beste yapanların, kültürümüze ne kadar yabancı ve ne kadar köklerinden uzak olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte yeni nesil içerisinde Hz. Yunus'u anlamaya gayret eden, anlayabildiği kadarıyla O'nun duygularına tercüman olabilecek besteler yapan bestekârlarımızın varlığı da ayrı bir sevinç kaynağıdır. Denizde ne varsa kıyıya da o vurur veya herkes kabında ne varsa onu ikram eder. Arzumuz kabımızın Yunus'u, Yunus Emre Hz. yapan aşk ile dolmasıdır.

KAYNAKLAR

Aytaç Ergen, *Türk Müziği Notam Programı*.

Hakkı Tekin, *Şeyhülislam Mehmed Esat Efendi Atrabü'l-Âsâr fî Tezkireti Urefâi'l-edvâr*, İÜSBE yl tezi (Dan.: Prof. Dr. Kemal Eraslan), İstanbul 1990, s. 188-190.

Mustafa İsmail Rızvanoğlu, *Eyyûbî Zekâî Dede (1824-1897) Hayatı ve Dinî Eserleri* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sos. Bil. Ens. 1997.

Nuri Özcan, "Ali Şîruganî", *TDVİA*, İstanbul 1989, II, 454.

Nuri Özcan, "İsmail Dede Efendi Hammamizade", *TDVİA*, İstanbul 2001, XXIII, 93-95.

Nuri Özcan, "İsmail Dede Efendi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, I., 663-665.

Nuri Özcan, "Zekai Dede", *TDVİA*, İstanbul 2013, XLIV, 195-6.

Rauf Yektâ, *Esâtiz-i Elhân I. Hoca Zekâî Dede Efendi*, İstanbul 1318.

Rauf Yektâ, *Esâtiz-i Elhân III*, Dede Efendi, İstanbul 1340/1924.

Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, İstanbul 1943, c.II., s.446-464.

Türk Mûsikîsi Klasiklerinden Hâfız M. Zekâî Dede Efendi Külliyâtı, (İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı), I-III, İstanbul 1940-1943.

Yılmaz Öztuna, *Age.*, c.II., s.511-518.

Yılmaz Öztuna, *Dede Efendi*, İstanbul 1987.